

# RODNO ZASNOVANO DIGITALNO NASILJE U SRBIJI

PREGLED TRENDOVA



## **Impresum**

Izvršna urednica: Nevena Krivokapić Martinović

Urednice: Mila Bajić, Snežana Bajčeta i Tijana Stevanović

Autorka: Anđela Milivojević

Recenzentkinja: Hristina Cvetinčanin Knežević

Lektorka: Milica Jovanović

Dizajn i prelom: Olivia Solis Villaverde

Ilustrator: Ruben Cruces-Perez

SHARE Fondacija

Beograd, Septembar 2024.

# POJMOVNIK

Prema definiciji organizacije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, UN Women, rodno zasnovano nasilje putem tehnologije predstavlja svako delo učinjeno ili pogoršano korišćenjem digitalnih alata ili tehnologija, a koje uzrokuje fizičku, seksualnu, psihološku, socijalnu, političku ili ekonomsku štetu ženama i devojkama zbog njihovog roda.<sup>1</sup>

Različiti oblici rodno zasnovanog digitalnog nasilja sve su češće prisutni u Srbiji. Ovde ponuđene definicije utvrđene su po uzoru na "Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije",<sup>2</sup> koji je objavio Populacioni fond Ujedinjenih nacija (UNFPA):

## > RODNO ZASNOVANO ONLAJN UZNEMIRAVANJE (ONLINE HARASSMENT)

Može se odnositi na kontinuirane pokušaje da se nametne neželjena komunikacija ili kontakt na način za koji se može očekivati da izazove uznemirenost ili strah. Postoje različiti načini na koje se ovakvo uznemiravanje može manifestovati, kao na primer slanje neželjenih slika ili komentara, širenje klevete, vređanje i pretnje. Uvrede su uglavnom utemeljene u mizoginim, homofobnim i seksističkim stereotipima.

## > VIRTUELNI MOBING (VIRTUAL MOBING)

O ovoj pojavi govorimo kada određeni broj pojedinaca, često koordinisano, preko društvenih mreža, mejlovima ili porukama šire negativne komentare o osobi koju su uzeli za metu.

Povod za zlostavljanje uglavnom su suprotstavljena mišljenja, pa se na meti ovakvih napada u kontekstu rodno zasnovanog nasilja nalaze organizacije i aktivistkinje za ženska prava i druge marginalizovane grupe, kao i novinarke.

## > RODNO SPECIFIČNI ILI SEKSISTIČKI GOVOR MRŽNJE (GENDERED OR SEXIST HATE SPEECH)

Poruke koje podstiču nasilje ili diskriminaciju na osnovu pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

## > SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE POSREDSTVOM VIZUELNOG SADRŽAJA (IMAGE BASED SEXUAL ABUSE)

Deljenje i/ili manipulacija intimnim, nagim ili seksualno eksplicitnim slikama ili snimcima bez pristanka kako bi se osobe osramotile, podvrgle iznudi ili ućutkale. Jedan od popularnijih naziva ovog fenomena koji se ustalio jeste "osvetnička pornografija", iako ga organizacije za ženska prava osporavaju iz nekoliko razloga. Prvo, "osveta" implicira da su osobe čiji se snimci i sadržaji objavljuju na neki način odgovorne, a da je njihovo objavljivanje neka vrsta odmazde; međutim, povod za objavljivanje ovakvih sadržaja nasilnici često nalaze u raskidu psihički ili fizički nasilne veze ili želji da diskredituju osobu. Osim toga, upotreba termina "pornografija" kada je u pitanju distribucija intimnih sadržaja bez saglasnosti takođe nameće dodatnu seksualizaciju ovih sadržaja koji nikada nisu bili namenjeni za javni prostor ili bilo kakvu vrstu distribucije.

### > **DIPFEJK PORNOGRAFIJA (DEEPFAKE PORNOGRAPHY)**

Digitalni foto, video i audio sadržaji koji su generisani i/ili manipulirani uz pomoć veštačke inteligencije (VI), gde su osobe prikazane kao da učestvuju u seksualno eksplicitnim aktivnostima kojih u stvarnosti nije bilo. Ovi sadržaji se izrađuju bez pristanka osobe, a cilj im može biti ucena, uznemiravanje, narušavanje ugleda, a ponekad i zarada ili izvitoperena zabava.

### > **SAJBER UHOĐENJE/ PROGANJANJE (CYBER STALKING)**

Korišćenje tehnologije za kontinuirano uznemiravanje kao što je praćenje onlajn aktivnosti osobe, slanje poruka ili pozivanje, neprestano slanje zahteva za prijateljstvo sa različitim profila, ponekad praćeno ucenom. Ove kontinuirane aktivnosti uzrokuju osećaj uznemirenosti i straha, čine da se osoba boji za sopstvenu ili sigurnost osoba iz svog okruženja.

### > **DOKSOVANJE/TARGETIRANJE (DOXING) -**

Digitalno uznemiravanje koje se ogleda u prikupljanju ličnih podataka i njihovom objavljivanju s ciljem da naškodi, omalovaži i ugrozi bezbednost osobe uzete za metu. Obično se objavljuju fizička adresa, broj telefona, kontakti porodice, fotografije i druge osetljive informacije.

### > **SEKSUALNO SRAMOĆENJE (SLUT-SHAMING) -**

Oblik uznemiravanja i omalovažavanja osobe, najčešće žene, zbog njenog stvarnog ili pretpostavljenog seksualnog ponašanja, izgleda ili

seksualnosti. Obuhvata širenje uvredljivih komentara, glasina i dezinformacija onlajn o seksualnom životu osobe, sa ciljem izlaganja javnom poniženju, sramoti i, uopšte, prikazivanja kao moralno nepoštene u odnosu na takozvane tradicionalne norme ponašanja. Ovakvo nasilje takođe prati i fenomen okrivljavanja žrtve (victim blaming) odnosno optuživanje osoba izloženih rodno zasnovanom nasilju da su ga same skrivile.

### > **SRAMOĆENJE TELA ILI IZGLEDA (BODY-SHAMING)**

Pogrdne opaske o nečijem fizičkom izgledu i poređenje sa takozvanim tradicionalnim standardima lepote za žene. Uključuje pisanje uvredljivih komentara, ismevanje i kritikovanje spoljašnjeg izgleda, telesne težine, visine, oblika tela i drugih fizičkih karakteristika osobe, sa ciljem izlaganja javnom poniženju.

### > **ISKLJUČIVANJE (EXCLUSION)**

Namerno isključivanje žena i pripadnika drugih marginalizovanih grupa sa onlajn platformi ili foruma, koje za cilj ima suzbijanje njihovih glasova i osporavanje njihovih sposobnosti.

### > **ONLAJN PRETNJE (ONLINE THREATS)**

Iznošenje pretnji, uglavnom fizičkim ili seksualnim nasiljem prema pojedincima ili grupi. Novinarke, političarke i aktivistkinje često se suočavaju sa ovakvim pretnjama zbog svojih stavova i uverenja koje javno iznose. Ovakvi napadi stvaraju i održavaju klimu straha u digitalnom ali i analognom prostoru.

# UVOD

Uz ekspanziju interneta i društvenih mreža, digitalni prostori su postali novo mesto za rodnu diskriminaciju i zlostavljanje. Žene i marginalizovane rodne grupe<sup>3</sup> posebno se suočavaju sa povećanim rizicima u digitalnom prostoru, uključujući uznemiravanje, govor mržnje, doksovanje, proganjanje i seksualno zlostavljanje, kao i mnogim drugim oblicima digitalnog nasilja. Rodno zasnovano digitalno nasilje proizlazi iz društvene nejednakosti i često počiva na mizoginiji i homofobiji kao i stereotipizaciji tradicionalnih rodnih uloga.

Prema dostupnim podacima, novinarke, aktivistkinje, političarke, kao i druge žene u javnom životu, nalaze se među najugroženijim i često trpe mnogo veći obim pretnji, uvreda i ekstremnijih oblika onlajn zlostavljanja.<sup>4</sup> U Srbiji ne postoji sveobuhvatna analiza niti kontinuirani monitoring svih slučajeva rodno zasnovanog digitalnog nasilja. Pojedine institucije i nevladine organizacije prate određene oblike digitalnog nasilja kroz monitoring i godišnje izveštavanje.

Istraživanje iz 2020. godine o rodno zasnovanom digitalnom nasilju koje je sproveo Autonomni ženski centar (AŽC), pokazalo je da je više od polovine srednjoškolki u Srbiji bilo izloženo onlajn komentarima seksualne prirode, a svaka deseta je doživela da neko javno podeli njene fotografije ili video snimke koje je privatno poslala nekoj osobi. Devojke su takođe izložene seksističkim komentarima, ucenjivane objavljivanjem njihovih privatnih informacija i/ili fotografija i videa, kao i proganjanju.<sup>5</sup> Trećina devojaka navela je da je gotovo svaki vid digitalnog nasilja koji im se dogodio počinio aktuelni ili bivši intimni partner. Za razliku od momaka koji se, prema njihovim izjavama, nisu osetili uplašeno kada su bili izloženi digitalnom nasilju, preko sedamdeset odsto devojaka navodi da u tom trenutku oseća strah i bespomoćnost.

Od 624 devojke uzrasta 18 i 19 godina iz 24 srednje škole iz Beograda, Niša i Subotice, koje su obuhvaćene istraživanjem iz 2022. godine, njih 53,2% navelo je da su preživele nasilje u digitalnom prostoru ili poznaju neku vršnjakinju koja je preživela digitalno nasilje. U istraživanju su primećeni i slučajevi organizovanih, grupnih napada na žene i devojčice, koji su dolazili sa različitih strana, pa i iz onlajn grupa sa 30 ili 40 hiljada pratilaca. Veći deo devojaka koje su učestvovala u istraživanju uopšte se ne oseća bezbedno u digitalnom prostoru, posebno ne u odnosu na svoje vršnjake, dečake.<sup>6</sup>

Tokom 2023. godine nastavljeni su trendovi iz prethodnih godina u pogledu učestalosti pritužbi i obraćanja građana Poverenici za zaštitu ravnopravnosti u kojima je pol navođen kao lično svojstvo.<sup>7</sup> Podneto je 57 pritužbi po osnovu pola kao ličnog svojstva, a najviše pritužbi podnela su fizička lica, njih 53. Među ključnim problemima Poverenica navodi diskriminatoran govor, seksističke, mizogine izjave prisutne u javnom govoru, na društvenim mrežama, različitim platformama.

Niz je faktora u digitalnom okruženju koji podstiču i omogućavaju rodno zasnovano nasilje. Tako, anonimnost i osećaj nekažnjivosti na internetu mogu ohrabriti nasilnike, ali i nedostatak adekvatne pravne regulative i zaštite od digitalnog nasilja. Sa druge strane, algoritamska digitalna struktura više doprinosi nego što suzbija širenje rodni stereotipa i toksičnih digitalnih supkultura, dok istovremeno odsustvo i prisustvo, ili anahronistička dislokacija na internetu, nasilniku omogućava da bez posebnog napora, iz svoje sobe, cilja osobe iz drugog grada, države ili sa drugog kontinenta. Kao rezultat, duboko ukorenjeni tradicionalni obrasci mizoginije i diskriminacije žena i drugih marginalizovanih grupa prenose se u digitalnu sferu, gde se rodne nejednakosti, patrijarhalne norme i vrednosti dalje perpetuiraju.

Rodno zasnovano nasilje u digitalnom prostoru ograničava slobodno izražavanje osoba i potiskuje žene i marginalizovane rodne grupe u autocenzuru, ugrožava njihovo mentalno zdravlje i vodi isključenju iz digitalnog života.<sup>8</sup> Rodno zasnovano digitalno nasilje se odvija na mnogim popularnim društvenim mrežama i platformama, među kojima dominiraju Facebook, Instagram, Whatsapp, Snapchat, X (ranije Twitter) i TikTok. Međutim, različiti čet servisi, forumi, dejting aplikacije, kao i različite javne ili zatvorene grupe takođe predstavljaju digitalne prostore za reproduciranje rodno zasnovanog nasilja.

# OBLICI I PRIMERI RODNO ZASNOVANOG DIGITALNOG NASILJA U SRBIJI

## DELJENJE INTIMNIH SADRŽAJA BEZ SAGLASNOSTI

Poslednjih godina zabeleženo je nekoliko krupnih slučajeva nasilja neovlašćenim deljenjem intimnih fotografija i/ili snimaka žena. Slučajevi su uglavnom bili vezani za popularne društvene mreže, kao što su Instagram i X, ili putem aplikacije za dopisivanje, Telegram.

Osobe koje su javno progovorile o svojim iskustvima, svedočile su da su bile izložene ucenama da će njihove privatne informacije ili snimci biti objavljeni, poniženju i javnoj osudi. Profil počinitelaca ove vrste nasilja obuhvata raspon od aktuelnih i bivših partnera ili supružnika, poznanika, do nepoznatih ljudi.<sup>9</sup>

Svaka deseta srednjoškolka je doživela da neko objavi njene fotografije ili video snimke, koje su poslale privatno i bez saglasnosti da se dele dalje, pokazuje istraživanje AŽC-a o digitalnom nasilju i mladima u Srbiji.<sup>10</sup> Devojke su izloženije ucenama - da će njihove privatne informacije ili snimci biti objavljeni ukoliko ne pristanu da urade nešto seksualne prirode.

Telegram aplikacija je postala veoma popularno i bezbedno mesto za počinioce ove vrste nasilja. Od 2021. godine zabeleženo je više različitih slučajeva Telegram grupa koje su brojale od nekoliko stotina do preko 50 hiljada članova. U tim grupama su se svakodnevno delile privatne fotografije i snimci žena bez njihove dozvole i znanja.

**FEBRUAR 2021.** Javna soba, Tajna soba<sup>11</sup>

**MART 2021.** Ex-Yu balkanska soba,<sup>12</sup> Nišlijke<sup>13</sup>

**MAJ 2021.** Perverzije Balkana,<sup>14</sup> Populacija grada Leskovca, Vranje<sup>15</sup>

**SEPTEMBAR 2021.** Balkanska sobica<sup>16</sup>

**MART 2023** 16 aktivnih grupa<sup>17</sup>

Jedan od poznatijih slučajeva koji je dospao u žižu javnosti ticao se Telegram grupe "Nišlijke" u kojoj je desetina hiljada muškaraca sa Balkana, pored pornografskog sadržaja, razmenjivalo i privatne snimke žena bez njihovog znanja. Slučaj je inicijalno razotkriven na X-u gde je studentkinja FPN Staša Ivković, čije su se slike sa Instagrama takođe našle u ovim grupama, objavila skrinšotove prepiske u kojoj su se delile intimne fotografije i video snimci drugih devojaka, pa čak i maloletnica, bez njihovog znanja, odnosno dozvole.

Pripadnici Službe za borbu protiv organizovanog kriminala Ministarstva unutrašnjih poslova, po nalogu Posebnog tužilaštva za visokotehnoški kriminal Višeg javnog tužilaštva u Beogradu, saopštili su da su preduzete sve mere i radnje u cilju otkrivanja krivičnog dela i rasvetljavanja činjenica i okolnosti vezanih za sadržaje koji su se pojavili na grupama na aplikaciji Telegram, kao i to da će se obratiti kompaniji Telegram u vezi ovog slučaja.<sup>18</sup> Ubrzo je i osoba koja je osnovala i bila administrator grupe uhapšena u Nišu.<sup>19</sup> N.S. je uhapšen zbog sumnje da je izvršio krivično delo prikazivanja, pribavljanja i posedovanja pornografskog materijala, kao i iskorišćavanja maloletnog lica za pornografiju. Osumnjičeni nije negirao da je napravio grupu, ali je tvrdio da on ništa loše nije uradio i da nije delio sporni materijal:

“Ja sam samo napravio grupu ‘Nišlijke’, kao administrator nisam ništa kačio. Ne znam zašto me sada smatraju nekim manijakom. Šta ja imam sa tim?! Ja to nisam postovao. To treba tuđu savest da pogađa, ne moju. Grupu sam napravio zbog zezanja. To što su drugi slali mene apsolutno ne dotiče, ja sam se držao svih pravila grupe.”

Više od dve godine nije se znalo ništa o procesu koji je pokrenut zbog ove Telegram grupe, sve dok u oktobru 2023. godine nije objavljena vest da je Posebno javno tužilaštvo za visokotehnoški kriminal utvrdilo da nema osnova za krivično gonjenje admina grupe “Nišlijke”.

U odgovoru novinarima na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, VTK navodi: „U predmetu formiranom po krivičnoj prijavi MUP-a Republike Srbije SBPOK Odeljenja za suzbijanje visokotehnoškog kriminala podnetoj 6. februara 2023. godine, doneto je rešenje o odbačaju krivične prijave obzirom da nisu postojali osnovi sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo za koje se krivično gonjenje preuzima po službenoj dužnosti.”

Početak 2023. godine otkriveno je novih 16 aktivnih Telegram grupa u kojima su se delile fotografije i snimci žena širom Srbije bez njihove saglasnosti. Najveća grupa imala je skoro 55 hiljada članova, a neke od grupa napravljene su pre dve godine. Nakon objave istraživanja, kompanija Telegram odmah je ugasila 13 grupa, a kasnije i ostale.<sup>20</sup> Admini nekih od ugašenih grupa, međutim, brzo su pokrenuli nove grupe koje su i dalje aktivne.

## DIPFEJKOVI

Slučajevi dipfejk pornografije još uvek su retkost u Srbiji, što ne znači da ih nema već da se retko otkrivaju. Tužilaštvo za visokotehnoški kriminal je od jula 2023. godine procesuralo nekoliko slučajeva u kojima je veštačka inteligencija korišćena za generisanje seksualno eksplicitnog sadržaja prema istraživanju BIRN-a.<sup>21</sup> Tokom novembra 2023. godine jedna osoba je uhapšena zbog sumnje da je kreirala seksualno eksplicitni sadržaj na osnovu fotografija šest žena uključujući jednu maloletnu osobu. Osumnjičeni je procesuiran zbog seksualnog uznemiravanja, uhođenja i ugrožavanja bezbednosti. Početkom decembra 2023. godine, mediji su izveštavali o slučaju korišćenja aplikacija koje uz pomoć veštačke



inteligencije mogu da učine bilo koje slike nagim.<sup>22</sup> Primeri korišćenja aplikacija za “skidanje” zabeleženi su u Loznici, Kraljevu i Beogradu. Roditelji u jednoj školi u Beogradu su u januaru 2024. godine saznali da su dečaci sedmog i osmog razreda iskoristili fotografije svojih drugarica i učiteljica kako bi napravili snimke na kojima su one obnažene.<sup>23</sup> U oktobru 2022. godine narodna poslanica Srpske napredne stranke Staša Stojanović bila je žrtva pokušaja “osvetničke pornografije” kada je korisnik na X objavio privatni snimak seksualnog odnosa uz tvrdnju da se na snimku vidi poslanica.<sup>24</sup> Mediji su objavili da iza montiranog snimka, za koji je kao osnova verovatno poslužio snimak preuzet sa nekog od porno sajtova, stoji nekadašnji član SNS Đorđe Višekruna, koji više puta privođen zbog pretnji. Poslanica je protiv njega podnela krivičnu prijavu.

## **ONLAJN PROGANJANJE / UZNEMIRAVANJE / DOKSOVANJE / DIPFEJK**

Nasilje koje se vrši objavljivanjem intimnih snimaka i slika često je povezano sa doksovanjem, proganjanjem i uznemiravanjem na internetu. Osobe koje su preživele ovu vrstu nasilja svedoče o tome da su njihovi privatni podaci objavljivani javno, što je prouzrokovalo poplavu neželjenih poruka od nepoznatih lica, poziva na seks ili traženja sličnih usluga. U nekim slučajevima osobe su govorile o konstantnom blokiranju profila koji su im se javljali i insistirali na komunikaciji. Ovakve vrste napada takođe se često prelivaju i van digitalnog sveta, što dalje svedoči da se rodno zasnovano nasilje retko pojavljuje samo u jednom izolovanom obliku.

Jedan od poslednjih slučajeva uznemiravanja i proganjanja devojaka za koje je javnost saznala, desio se tokom avgusta 2023. godine u beogradskom naselju Batajnica.<sup>25</sup> Nasilje se odigralo na društvenoj mreži TikTok, odnosno sa naloga na ovoj mreži koji je okupio preko 11 hiljada pratilaca tako što je kačio video snimke i fotografije devojaka. Na snimcima koji su manipulisani uz pomoć nekih alata VI, jasno su se videla lica svake od targetiranih devojaka, a na snimku se čuje glas koji iznosi detalje iz „biografije” devojke koja je na meti nasilja. Nakon stečene popularnosti, autor je počeo da objavljuje i snimke u kojima proganja i prati devojke po ulicama Batajnice, a na osnovu kojih je moglo lako da se zaključi gde one žive. Roditelji nekoliko devojaka su prijavili slučaj, a dva meseca kasnije, početkom novembra 2023. godine, B. B. (24) je uhapšen po nalogu Posebnog odeljenja za visokotehnološki kriminal zbog sumnje da je uhodio, proganjao i polno uznemiravao devojke u Batajnici.<sup>26</sup>

## **DOKSOVANJE / SAJBER UZNEMIRAVANJE - “UOČENA SI” STRANICE**

Poslednjih nekoliko godina, takozvane “Uočen-uočena si” (Spotted) stranice na Instagramu i Snapchatu postale su popularne uglavnom među tinejdžerima.<sup>27</sup> Ovaj trend podrazumeva da mladi slikaju jedni druge u javnom prostoru, u gradskom prevozu ili na ulici. Takva slika se pošalje “spotted” stranici, inače sa velikim brojem pratilaca, koja objavljuje sliku a svoje

pratiocice pita za ime slikane osobe, broj telefona, lokaciju škole ili doma. Kada se neko ko poznaje osobu javi sa takvim informacijama, one se javno dele svim pratiocima. Takođe, ako osoba ima profil na društvenoj mreži, stranica je često taguje u komentarima kako bi drugi videli koji profil koristi. Roditelji su u nekoliko navrata govorili da su zabrinuti za bezbednost i privatnost svoje dece.<sup>28</sup> Jedna od popularnih stranica bila je Srpski spotted (Bg bar) na Instagramu koja je ugašena nakon prijave korisnika.

Tokom avgusta 2023. godine bila je aktuelna Instagram stranica „Najbolje klinke“ u kojoj su se delile seksualizovane fotografije maloletnih devojčica praćene vulgarnim komentarima administratora.<sup>29</sup> Najčešće su targetirane devojke bile nepoznate javnosti, ali među metama se našla i pevačica i tiktokerka Teodora Popovska. Profil je uklonjen nakon što ga je stranica „Feminizam je za svakoga“ više puta prijavila platformi, iako kompanija Meta u početku nije označila prijave kao prioritet za uklanjanje.

## SEKSIZAM, UVREDE I GOVOR MRŽNJE

Političarke, glumice, novinarkе i aktivistkinje u Srbiji se često suočavaju sa brojnim pogrđnim komentarima i govorom mržnje u digitalnom prostoru. Cilj takvog ponašanja jesu diskreditacija i zastrašivanje, nipodaštavanje njihovog rada i, konačno, odvrćanje žena od učešća u javnoj sferi. BIRN-ova analiza više stotina snimaka koje su objavili korisnici TikToka u osam balkanskih država, među kojima je i Srbija, pokazuje da je ova platforma postala prostor za zlostavljanje žena i devojčica zbog njihovog izgleda i stvarnog ili percipiranog seksualnog ponašanja.<sup>30</sup> Seksizam i uvrede obično prati virtuelni mobing kao i uznemiravanje preko različitih platformi, što jasno pokazuje na koje sve načine razni oblici ovakvog nasilja mogu da se prepliću i kombinuju i kako to čini rodno zasnovano nasilje sve opasnijim i kompleksnijim.

> **NOVINARKA ANA LALIĆ** je 2020. godine izložena zlostavljanju na internetu, što je obuhvatalo pretnje nasiljem i smrću, nakon što je kritikovala odgovor Vlade Srbije na pandemiju COVID-19. Komentari u kojima se ona naziva “izdajnikom”, “gadurum” i drugim pogrđnim nazivima preplavili su mreže nakon objave njenog teksta.<sup>31</sup> Lalić je bila izložena i nečemu što je izgledalo kao organizovano targetiranje (bullying) na internetu nakon što se u Google prodavnici pojavio plaćeni oglas sa njenom fotografijom, imenom i porukom da ona radi protiv države.<sup>32</sup> U istom periodu slična situacija se desila novinarki Žaklini Tatalović koja je bila izložena seksističkim uvredama urednika Informera, Dragana Vučićevića.<sup>33</sup> Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Brankica Janković saopštila je da su tuitovi urednika Informera o novinarki Žaklini Tatalović za najstrožu osudu: “Oni predstavljaju primer seksizma koji je apsolutno nedopustiv u javnoj komunikaciji, a čije su mete novinarkе i druge žene koje se bave javnim profesijama.”<sup>34</sup> Podaci o napadima na novinarkе i novinare koje prikupljaju udruženja, još uvek nisu kategorisani po rodu/polju, a objektivna prepreka je utvrđivanje kriterijuma za karakterisanje napada kao rodno zasnovanog. Broj napada na žene u novinarstvu generalno se drastično povećao u 2020. i 2021. godini, pokazuju podaci organizacija UNESCO, OSCE i Female Journalist. Sredinom januara 2021. godine organizacija Local Press objavila je istraživanje o seksističkim izjavama lokalnih funkcionera upućenim novinarkama na lokalnu, koje je obuhvatilo i iskustva vranjskih novinarki.<sup>35</sup>

> **NOVINARKA JOVANA GLIGORIJEVIĆ**, članica grupe Novinarke protiv nasilja, koja se aktivno zalaže se za podizanje svesti o nasilju nad ženama u javnom prostoru, kao i o etičkom izveštavanju o slučajevima nasilja, još od 2016. godine se suočava sa onlajn napadima, pretnjama smrću, mizoginim i seksističkim komentarima i drugim oblicima digitalnog zastrašivanja. Objavljivani su njeni lični podaci, uključujući JMBG i kućnu adresu, kao i podaci članova njene porodice. Iako je svaku pretnju koju je dobila prijavila Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal, kao i Radnoj grupi za bezbednost novinara, nikada nije pozvana da da izjavu, niti je iko za ove pretnje i objavljivanje podataka sankcionisan.<sup>36</sup> Pored Lalić i Gligorijević, Dragana Pećo, Vanja Đurić, Tamara Skrozza i druge novinarke se prethodnih godina često nalaze na meti kako prorežimskih medija, tako i anonimnih portala i komentara na mrežama.

> **GLUMICA MILENA RADULOVIĆ**, otkako je javno iznela optužbe za silovanje protiv instruktora glume Mike Aleksića, bila je izložena seksističkim komentarima, kao i pokušajima takozvanog okrivljavanja žrtve (victim blaming), na društvenim mrežama kao što je X, ili u komentarima na vesti onlajn medija.<sup>37</sup> Stručnjaci upozoravaju da zbog ovakvih komentara i stavova, osobe koje su preživele seksualno nasilje mogu da odustanu od prijave nasilja, jer umesto da ih podrži i ohrabri, društvo ih na ovaj način dodatno pritiska. Nakon što je Radulović podržala bosanski film za nominaciju za Oskara, sin pevačice Cece Ražnatović, Veljko, na svom Instagramu objavio je snimak sebe kako govori: "Samo vi veličajte te urbane likove, Evropejce i tu ostalu stoku, bezbožničku, što ne veruje u gospoda Boga, što veruje u sve pogrešno, sve neistinito... – Ti si za mene dno! Da ne bih nešto rekao što nije za društvene mreže, staću ovde, ali ti si, Milena, jedno dno",<sup>38</sup> nakon čega je usledila lavina poruka u kojima se Radulović označava kao izdajnica. Glumica Mirjana Karanović takođe je više puta bila na meti kampanja uznemiravanja, uključujući seksističke uvrede i neumesne komentare putem društvenih mreža koje koristi.<sup>39</sup>

> **AKTIVISTKINJA MARIJA LUKIĆ** suočila se sa onlajn uznemiravanjem kada je prijavila predsednika opštine Brus, Milutina Jeličića Jutku, za seksualno uznemiravanje. Ona je tokom 2019. godine na društvenim mrežama dobijala poruke od korisnika koji su dovodili u pitanje njen moral, optuživali je i etiketirali u pokušaju da odbrane Jeličića. Pored toga, pojedini korisnici su počeli da preuzimaju i objavljuju slike sa njenog profila na Facebooku komentarišući njen izgled i pokušavajući da je prikažu kao lošu majku i nepoštenu osobu, uz komentare poput: "Ti žrtva?! U miniću i dekolteu dolaziš na posao... Ti si bruka za Brus...".<sup>40</sup>

> **FEMINISTIČKE ORGANIZACIJE KAO ŠTO SU ŽENE U CRNOM ILI OSNAŽŽENE** rutinski se suočavaju sa mizoginim napadima na društvenim mrežama i pretnjama kada protestuju protiv nepravde ili organizuju aktivnosti kojima ukazuju na nasilje nad ženama. Otkako su sredinom 2024. godine objavile serijal istraživanja o grupama u kojima se deli osvetnička i dečija pornografija na Telegramu,<sup>41</sup> članice organizacije Osnažžene nalaze se na stalnoj meti uvreda, seksističkih i mizoginih komentara, kao i otvorenih pretnji fizičkim nasiljem. Aktivistkinje koje pripadaju etničkim manjinama takođe se suočavaju sa dvostrukim teretom rodne i rasne diskriminacije u onlajn svetu, poput Aide Ćorović.<sup>42</sup>

> **NAPADI NA NAUČNICE I INFLUENSERKE NA MREŽAMA.** Uz porast popularnosti TikToka u Srbiji, u porastu je digitalno nasilje s kojim se suočavaju žene koje su pokrenule svoje edukativne kanale, što se može videti na primerima Anje Gretić i Tijane Prodanović.<sup>43</sup>

**ANJA GRETIĆ (studentkinja istorije):** Nakon što je govorila o dezinformacijama o Kosovskoj bici na TikToku, pretrpela je talas zlostavljanja na mreži, uključujući pretnje i uvrede u komentarima i privatnim porukama.

**TIJANA PRODANOVIĆ (astrofizičarka):** Kao naučnica koja govori o astrofizici na TikToku i Instagramu, bila je izložena uznemiravanju na internetu, koje se prvenstveno fokusira na kritiku njenog izgleda i inteligenciju, što odražava trend s kojim se suočavaju mnoge žene u prirodnim naukama, u oblasti inženjerstva i matematike.

> **POLITIČARKE U SRBIJI** su češće mete onlajn nasilja i govora mržnje nego političari. Izložene su vulgarnim komentarima, ali i pretnjama. Premijerka Ana Brnabić bila je meta mizoginih napada, dovođenja u pitanje njene ženskosti i anti-LGBT retorike na mrežama zbog svoje seksualne orijentacije. Opoziciona političarka Marinika Tepić je više puta bila na meti seksističkih uvreda i ponižavanja, a poslednji slučaj iz decembra 2023. pokazuje i mržnju zasnovanu na njenoj nacionalnoj i verskoj pripadnosti.<sup>44</sup>

## SAJBER PROGANJANJE I OPSESIVNO PRAĆENJE NA INTERNETU

Neželjeni pozivi i poruke su oblik uznemiravanja koje se vrši uz pomoć savremenih tehnologija i spada u širi okvir digitalnog ili onlajn nasilja usmeren ka ženama i devojkama. Ove pojave narušavaju lični prostor žene i osećaj digitalne privatnosti. Uporno i neželjeno kontaktiranje se dešava kroz ponavljajuće poruke ili pozive, čak i nakon što je žena izrazila nezainteresovanost ili zamolila da prestanu. Instagram stranica "Svi moji seenovi" prati i beleži poruke koje su žene dobijale na raznim društvenim mrežama od nepoznatih osoba, neretko uz zahteve za prijateljstvo.<sup>45</sup> Stranica koja je napravljena iz zabave uporedo ukazuje na rasprostranjen problem neželjenih poruka i kontinuiranog kontaktiranja od strane muškaraca.<sup>46</sup> Ovoj pojavi izložene su devojke i žene čiji su profili na mrežama javni, zbog čega je bilo ko može lako da im pošalje poruku. Neke od poruka spadaju u domen seksualnih fantazija, neke komentarišu izgled ili ponašanje devojaka, a neke traže ili nude seksualne usluge. Pojedine devojke navode ovu vrstu uznemiravanja upravo kao glavni razlog zbog čega zatvaraju, odnosno zaključavaju svoje profile na mrežama, budući da se ne osećaju bezbedno što nepoznati ljudi mogu da ih prate ili kontaktiraju. Neželjene poruke i telefonske pozive seksualnog sadržaja dobija 6 od 10 devojaka i 3 od 10 mladića obuhvaćenih istraživanjem Autonomnog ženskog centra „Mladi i iskustvo seksualnog uznemiravanja“.<sup>47</sup> Prema ovom istraživanju, 90% mladih prepoznaje „neželjene pozive i poruke seksualnog sadržaja“ kao seksualno uznemiravanje.

## OGRANIČAVANJE ILI KONTROLA POMOĆU TEHNOLOGIJE

Intimni partneri koji špijuniraju telefon i tajno čitaju poruke takođe je trend prepoznatljiv u poslednje vreme u Srbiji sa pojavom softvera za praćenje. Prema medijskim izveštajima, aplikacije za pristup sadržaju tuđeg telefona mogu se kupiti za nešto više od 10.000 dinara mesečno, a koristi ih na hiljade ljudi. Ovaj softver omogućava korisniku da u svakom trenutku sluša telefonske razgovore, čita poruke sa raznih čet-aplikacija, a postoji mogućnost da se uključi i kamera za fotografisanje. Jedna od firmi koja prodaje ove softvere je SpyTech, koja je poslednjih godina prodala 3.500 novih licenci i 4.000 puta ih produžila, a posluje na teritoriji Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Svesno korišćenje digitalne tehnologije za uhođenje, praćenje ili kontrolu žena, izaziva strah i uznemirenost osoba koje su na meti.

# ODGOVORI I IZAZOVI U REŠAVANJU DIGITALNOG NASILJA

Deljenje intimnih slika bez saglasnosti predstavlja naročito ozbiljan problem u Srbiji, između ostalog i zbog neadekvatne zakonske zaštite i odsustva proaktivnosti platformi. Zahvaljujući činjenici da tzv. pornografija iz osвете još uvek nije eksplicitno kriminalizovana u srpskom zakonodavstvu, osobama koje su izložene ovoj vrsti nasilja ograničen je pristup zaštiti i pravdi.

Pored toga, osobe koje su izložene ovoj vrsti digitalnog nasilja, suočavaju se sa ogromnim izazovima u uklanjanju sadržaja iz digitalnih prostora. Društvene mreže, forumi i aplikacije za razmenu poruka često imaju nejasne ili neodgovarajuće smernice za uklanjanje intimnih slika ili snimaka objavljenih bez saglasnosti. Proces prijavljivanja i zahteva za uklanjanje sadržaja često je komplikovan, a platformama je potrebno nedopustivo dugo vreme da sadržaj konačno uklone. Osobe su često ponovo traumatizovane, jer je potrebno da pretražuju internet i prate sajtove na kojima je sadržaj podeljen, kao i da više puta ponove prijavu i ubeđuju platforme da uklone sadržaj.

## POSTOJEĆI MEHANIZMI ZAŠTITE

### Pravna regulativa

Krivični zakonik Srbije nema posebno krivično delo za tzv. "osvetničku pornografiju", ali pruža zaštitu u ovim slučajevima kroz druga srodna dela: Proganjanje (čl. 138a), Neovlašćeno fotografisanje (čl. 144), Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (čl. 145), Polno uznemiravanje (čl. 182a), Nasilje u porodici (čl. 194), Uцена (čl. 215), a kada su u pitanju maloletnici, Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (čl. 185 st. 4 i 5) i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (čl. 185b st. 2). Za sajber kriminal nadležno je Posebno tužilaštvo za borbu protiv visokotehnološkog kriminala u okviru Višeg javnog tužilaštva u Beogradu. Po službenoj dužnosti gone se samo slučajevi dečije pornografije, proganjanja, ucene ili polnog uznemiravanja, dok za objavljivanje i deljenje tuđih snimaka bez dozvole - što je često slučaj kod osvetničke pornografije - žrtva mora da pokrene privatnu tužbu.

Javno dostupni statistički podaci o srodnim krivičnim delima razlikuju se u zavisnosti od izvora:

## PODACI REPUBLIČKOG ZAVODA ZA STATISTIKU:<sup>48</sup>

<b>KRIVIČNA DELA / PODNETE KRIVIČNE PRIJAVE</b>	<b>2022</b>	<b>2021</b>	<b>2020</b>	<b>2019</b>
Polno uznemiravanje	199	180	166	174
Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju	44	70	29	29
Proganjanje	422	383	382	375
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	44	20	11	18
Ucena	114	100	66	54

## PODACI POSEBNOG TUŽILAŠTVA ZA BORBU PROTIV VISOKOTEHNOLOŠKOG KRIMINALA O PODNETIM KRIVIČNIM PRIJAVAMA:<sup>49</sup>

<b>GODINA</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>
Proganjanje	43	60	90
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	3	5	0
Polno uznemiravanje	13	16	13
Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju	24	40	107
Ucena	2	1	0

### Organizacije civilnog društva

Nevladine organizacije za ženska prava i borbu protiv nasilja nad ženama nude različite oblike pravne pomoći, telefonske linije i emocionalne i psihološke podrške. Većina je sa sedištem u Beogradu, kao što je Autonomni ženski centar, koji održava najstariju telefonsku liniju za pomoć u Srbiji, i vodi platformu "Mogu da Neću, ljubav nije nasilje"<sup>50</sup> sa vodičima i savetima za mlade koji su izloženi nekoj od vrsta digitalnog nasilja. SHARE Fondacija, nevladina organizacija za digitalna prava, nudi digitalnu i pravnu podršku. Fondacija takođe vodi platformu Cyber Intima koja pruža detaljne smernice za prijavu privatnog sadržaja objavljenog bez saglasnosti različitim platformama.<sup>51</sup> Mreža Novinarke protiv nasilja razvila je smernice za medijsko izveštavanje o slučajevima zloupotrebe intimnih snimaka i slika kao i drugih oblika digitalnog nasilja.<sup>52</sup>

# PREGLED AKTUELNIH INICIJATIVA

## > RADNA GRUPA ZA IZMENE I DOPUNE KRIVIČNOG ZAKONIKA

Ministarstvo pravde započelo je proces izmena i dopuna Krivičnog zakonika tokom 2021. kada je formirana radna grupa. Prema pisanju medija, nije poznato kada je radna grupa osnovana, ko su njeni članovi kao ni koliko je sastanaka do sada održano.<sup>53</sup> Jedna od zvaničnih najava kaže da će tokom 2024. godine doći do usvajanja predloženih izmena i dopuna.<sup>54</sup> Među poslatim predlozima izmena i dopuna nalaze se i predlozi nekoliko nevladinih organizacija koji se tiču digitalnog nasilja nad ženama.

## > EVROPSKA UNIJA - DIREKTIVA O BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I PORODIČNOG NASILJA

Važan aspekt za Srbiju i njen put ka pristupanju Evropskoj uniji jeste regulativa koja je na snazi, odnosno koja je u pripremi za usvajanje, a tiče se rodno zasnovanog digitalnog nasilja. Evropska komisija je 2022. godine objavila predlog direktive za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama u drugim oblicima. Evropski parlament je tokom 2023. radio na predlozima kojim bi nekoliko oblika sajber nasilja, poput osvetničke pornografije i onlajn uznemiravanja, postali krivična dela u EU.<sup>55</sup> U aprilu 2024. godine, Evropski parlament je usvojio prvu direktivu o nasilju nad ženama koji, između ostalog, kriminalizuje različite vrste sajber nasilja.<sup>56</sup> Konkretno, Direktiva kriminalizuje deljenje intimnih slika bez pristanka, uključujući dipfejk, odnosno vizuelne sadržaje napravljene pomoću alata VI, što bi moglo da pomogne u odvrćanju od tzv. pornografije iz osвете. Sajber-uhodjenje, onlajn uznemiravanje, mizogini govor mržnje i „sajber-flešovanje“, ili slanje neželjenih nagih fotografija ili snimaka, takođe su prepoznati kao krivična dela.<sup>57</sup> Direktiva zahteva od država članica da razviju mere koje pomažu korisnicima da lakše identifikuju sajber nasilje, da znaju kako da ga spreče i kako da potraže pomoć ako se ipak dogodi. Države će takođe morati da obezbede onlajn portal preko kog građani mogu prijaviti slučajeve. Države članice EU će imati rok do 2027. godine da sprovedu nova pravila.

## > AUTONOMNI ŽENSKI CENTAR - PREDLOG KRIMINALIZACIJE ZLOUPOTREBE SNIMAKA POLNE SADRŽINE

U maju 2022. godine Autonomni ženski centar je, u okviru koalicije organizacija civilnog društva PreUgovor, predložio radnoj grupi Ministarstva pravde dodavanje nove odredbe Krivičnog zakonika – Zloupotreba snimaka polne sadržine, čl. 145a, u Glavi 14 Krivična dela protiv slobode i prava čoveka i građanina.<sup>58</sup>

Predlog podrazumeva kaznu zatvora od tri meseca do tri godine i novčanu kaznu za svakoga ko bez pristanka osobe koja se nalazi na fotografiji ili video snimku polne sadržine pokaže ili pošalje taj sadržaj drugim osobama. Predlog adresira i problem dipfejk pornografije koja bi bila kažnjiva na isti način. U slučaju da fotografija ili snimak postanu dostupni drugim



osobama putem interneta, to će se smatrati težim oblikom i kazna zatvora bi bila od šest meseci do tri godine, uz novčanu kaznu. Predlogom se takođe predviđa da, ako su tokom izvršenja krivičnog dela nastale teške posledice za osobu ili je ovo učinjeno prema maloletniku, ili je učinjeno od strane više lica ili prema više lica, ili je predat, pokazan i na drugi način učinjen dostupan snimak polne sadržine, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina i novčanom kaznom.

Pojam “privatni snimak polne sadržine” AŽC definiše kao “snimak koji prikazuje lice, polne organe, nago telo ili delove tela lica koje nije dalo pristanak za predaju, prikazivanje ili na drugi način činjenja dostupnim takvog snimka”. Konačno, ovo krivično delo bi se procesuiralo po predlogu oštećene osobe.

U obrazloženju inicijative za uvođenje ovog krivičnog dela, AŽC navodi potrebu da se ova vrsta zabranjenog ponašanja učini vidljivim i pravno reguliše kako bi se stvorio okvir za efikasno reagovanje na učestale slučajeve tzv. “osvetničke pornografije”. AŽC upozorava da posledice ovog relativno novijeg društvenog fenomena u Srbiji, dovode ne samo do osećaja sramote, uznemirenosti, straha i drugih negativnih posledica kod osobe, već da mogu nastati i teže posledice koje zahtevaju oštrije sankcionisanje, kao što su dugotrajna trauma koja može dovesti do samoubistva, gubitka posla, osude okoline. Iz tih razloga je potrebno demonstrirati potencijalnim počiniocima takvog ponašanja, da je ono zabranjeno i kažnjivo.

### **> POVERENICA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI - PREDLOG KRIMINALIZACIJE ZLOUPOTREBA I OBJAVLJIVANJA SNIMAKA POLNO EKSPLICITNOG SADRŽAJA**

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti podnela je u novembru 2022. godine Inicijativu za izmenu i dopunu člana Krivičnog zakonika u pogledu propisivanja krivičnog dela zbog zloupotrebe i objavljivanja snimaka polno eksplicitnog sadržaja.<sup>59</sup> U predlogu poslanom Ministarstvu pravde se navodi da je nesporno da internet često može biti mesto mržnje i neprijateljstva. “Najnovije istraživanje u Srbiji pokazalo je da se više od 78% anketiranih mladih devojaka ne oseća bezbedno u digitalnom prostoru iako provode najmanje tri sata dnevno na internetu. Takođe, više od 74% devojaka je izjavilo da nikada nisu bile deo bilo koje kampanje za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju izazvanom tehnologijom.” U inicijativi se navodi da je uvođenje novog krivičnog dela potrebno kako bi se posebno sankcionisala zloupotreba “pravih ili lažnih snimaka polno eksplicitnog sadržaja, i/ili osvetnička pornografija. Posebno je potrebno sankcionisati činjenje dostupnim ovog sadržaja trećem licu ili većem broju lica, kao i kada je sadržaj objavljen ili ustupljen upotrebom računara, sredstava informacionih ili komunikacionih tehnologija ili na drugi način.”

### **> NARODNI POSLANIK ALEKSANDAR OLENIK - PREDLOG KRIMINALIZACIJE ZLOUPOTREBE POLNO EKSPLICITNIH SNIMAKA ILI FOTOGRAFIJA**

Početak aprila 2023. godine, narodni poslanik Aleksandar Olenik podneo je predsedniku Narodne skupštine predlog za uvođenje novog krivičnog dela pod nazivom “Zloupotreba polno eksplicitnih snimaka ili fotografija”. Predlogom se predviđa da će svako ko bude zloupotrebio odnos poverenja i bez pristanka osobe na fotografiji ili snimku učini taj snimak

dostupnim trećem licu biti kažnjen zatvorskom kaznom do dve godine. Ako fotografija ili snimak postanu dostupni većem broju ljudi objavom na internetu, kazna zatvora će biti do tri godine.

Vlada Srbije je povodom ovog predloga dala mišljenje Narodnoj skupštini u junu 2023. godine. U mišljenju je istaknuto da je postojećim krivičnim delom u članu 145 Krivičnog zakonika "Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka" već predviđeno da će onaj ko bez pristanka objavi fotografiju ili film i time osetno zadre u lični život tog lica, biti kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine. Teži oblik ovog dela propisuje kaznu zatvora do tri godine, ako delo učini službeno lice u vršenju službe. Imajući ovo u vidu, Vlada Srbije je dala mišljenje da nije celishodno propisivati novo krivično delo.

## ISKUSTVA IZ REGIONA U VEZI SA ZLOUPOTREBOM PRIVATNIH SNIMAKA ILI FOTOGRAFIJA

Analizom uporedne prakse u regionu može se konstatovati da su pojedine zemlje već preduzele ili preduzimaju mere posebnog sankcionisanja zloupotrebe snimaka polno eksplicitnog sadržaja. Tako su, primera radi, u Hrvatskoj usvojene izmene i dopune krivičnog zakonodavstva 2021. godine, kojima je kao posebno delo propisana zloupotreba snimaka polno eksplicitnog sadržaja. Takođe, krajem 2023. godine usvojen je Nacrt o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore kojim je uvedeno posebno krivično delo – zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem. Detaljni pregled prilika oko rodno zasnovanog nasilja u regionu, pruža sajt Cyber Intima SHARE Fondacije, koji nudi i druge pomoćne resurse, kao i kontakte organizacija iz regiona koje se takođe bave ovim pitanjima.

## INICIJATIVE I ALATI ZA ZAŠTITU OD DIGITALNOG NASILJA U SVETU:

- [#MyImageMyChoice](#) je inicijativa koja se bavi zloupotrebom intimnih slika, a koju su pokrenuli autori dokumentarnog filma "Another body".
- [Glitch](#), britanska nevladina organizacija koja se bori protiv onlajn zloupotrebu i zagovara digitalno građanstvo. Napravili su veliki broj resursa za pomoć osobama koje su izložene digitalnom nasilju
- [Bodyright](#), prvo 'autorsko pravo' na svetu namenjeno sprečavanju zloupotrebe tela onlajn. Kada delite svoje slike na mrežama možete dodati simbol autorskog prava na svoje telo tako što ćete na delu slike na kojem se vidi ogoljena koža, postaviti znak „b“.
- [#notyourporn](#) je pokret koji se bavi zaštitom seksualnih radnica i maloletnica od neovlašćenog deljenja intimnih sadržaja.
- [StopNCII.org](#) je besplatan alat dizajniran kao podrška osobama čije su intimne slike zloupotrebene i objavljene onlajn bez saglasnosti. Alat funkcioniše tako što kreira unikatni identifikator izabrane fotografije i u odnosu na njega pretražuje internet kako bi uklonio svaku pronađenu kopiju.

# ZAKLJUČCI I PREPORUKE

## **KOME SE UPUĆUJE: DRŽAVNE INSTITUCIJE**

### **ZAKONODAVNA TELA I PRAVOSUDNI ORGANI**

#### **PREPORUKA:**

Usvojiti zakone koji eksplicitno kriminalizuju rodno zasnovano digitalno nasilje, uključujući i seksualno digitalno nasilje.

#### **ŽELJENI ISHOD:**

Efikasna pravna zaštita žrtava i sankcionisanje počinioca digitalnog nasilja.

## **KOME SE UPUĆUJE: DRŽAVNE INSTITUCIJE**

### **POLICIJA I PRAVOSUDNI SISTEM**

#### **PREPORUKA:**

Kontinuirano edukovati i obučavati pravosudne organe i zaposlene u policiji za prepoznavanje i reagovanje na rodno zasnovano digitalno nasilje.

#### **ŽELJENI ISHOD:**

Povećani kapaciteti institucija da adekvatno odgovore na slučajeve rodno zasnovanog digitalnog nasilja.

## **KOME SE UPUĆUJE: DRŽAVNE INSTITUCIJE**

### **DRŽAVNE AGENCIJE I REGULATORNA TELA**

#### **PREPORUKA:**

Razviti mehanizme i ostvariti saradnju sa tehnološkim kompanijama u cilju bržeg uklanjanja nasilnog sadržaja sa digitalnih platformi i sankcionisanja počinioca..

#### **ŽELJENI ISHOD:**

Smanjena dostupnost nasilnog sadržaja na internetu i zaštita korisnica i korisnika.

## **KOME SE UPUĆUJE: DRŽAVNE INSTITUCIJE JAVNE USTANOVE I INSTITUCIJE**

### **PREPORUKA:**

Razviti mehanizme i ostvariti saradnju sa tehnološkim kompanijama u cilju bržeg uklanjanja nasilnog sadržaja sa digitalnih platformi i sankcionisanja počinioca..

### **ŽELJENI ISHOD:**

Sigurnije i inkluzivnije digitalno okruženje.

## **KOME SE UPUĆUJE: OBRAZOVNE INSTITUCIJE ŠKOLE I OBRAZOVNE USTANOVE**

### **PREPORUKA:**

U školske programe uvesti teme o digitalnom nasilju, bezbednosti na internetu i rodnoj ravnopravnosti.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Učenici i učenice su edukovani da prepoznaju i spreče digitalno nasilje i rodnu diskriminaciju.

## **KOME SE UPUĆUJE: OBRAZOVNE INSTITUCIJE ŠKOLSKE UPRAVE I PSIHOSOCIJALNE SLUŽBE**

### **PREPORUKA:**

Razviti školske programe podrške za učenice\_ke koji su žrtve digitalnog nasilja, uključujući psihosocijalnu podršku, kao i savetovanja i radionice o bezbednom korišćenju interneta.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Aдекватna podrška i zaštita za učenice\_ke sa iskustvom digitalnog nasilja.

## **KOME SE UPUĆUJE: JAVNE USTANOVE I INSTITUCIJE**

# **ŠKOLSKI MENADŽMENT I NASTAVNO OSOBLJE**

### **PREPORUKA:**

Organizovati celogodišnje kampanje i predavanja o prepoznavanju i sprečavanju rodno zasnovanog digitalnog nasilja.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Viši nivo svesti i prevencija nasilja među učenicima i učenicama.

## **KOME SE UPUĆUJE: OCD**

# **OCD ZA LJUDSKA PRAVA I PODRŠKU ŽENAMA**

### **PREPORUKA:**

Pružati pravnu, psihosocijalnu i psihološku podršku žrtvama rodno zasnovanog digitalnog nasilja.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Bolji pristup resursima i pomoći potrebnoj za prevazilaženje trauma izazvanih nasiljem osobama sa iskustvom rodno zasnovanog digitalnog nasilja.

## **KOME SE UPUĆUJE: OCD**

# **OCD I ZAGOVARAČKE GRUPE**

### **PREPORUKA:**

Aktivno zagovarati promene u zakonodavstvu koje će efikasnije štititi osobe pod rizikom od ili sa iskustvom rodno zasnovanog digitalnog nasilja.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Veća pravna zaštita i pravda za osobe izložene rodno zasnovanom digitalnom nasilju.

## **KOME SE UPUĆUJE: OCD**

# **OCD ZA LJUDSKA PRAVA**

### **PREPORUKA:**

Organizovati edukativne kampanje i radionice za podizanje svesti o problemu digitalnog nasilja i načinima zaštite.

### **ŽELJENI ISHOD:**

Informisani i osnaženi građani i građanke, spremni da se efikasno suprotstave digitalnom nasilju..

## KOME SE UPUĆUJE: GRAĐANI I GRAĐANKE ŠIRA JAVNOST

### PREPORUKA:

Aktivno se informisati o različitim oblicima rodno zasnovanog digitalnog nasilja i njegovim posledicama.

### ŽELJENI ISHOD:

Viši nivo svesti i angažovanosti javnosti u borbi protiv digitalnog nasilja.

## KOME SE UPUĆUJE: GRAĐANI I GRAĐANKE SVI KORISNICI\_CE INTERNETA

### PREPORUKA:

Odgovorno se ponašati na internetu, poštujući privatnost i dostojanstvo drugih korisnika\_ca.

### ŽELJENI ISHOD:

Sigurnija i inkluzivnija onlajn zajednica.

## KOME SE UPUĆUJE: GRAĐANI I GRAĐANKE AKTIVNI UČESNICI\_E DIGITALNOG PROSTORA

### PREPORUKA:

Prijavljivati nasilje nadležnim institucijama, društvenim mrežama i platformama.

### ŽELJENI ISHOD:

Smanjena dostupnost nasilnog sadržaja na internetu i sankcionisanje počinitelaca.

## KOME SE UPUĆUJE: GRAĐANI I GRAĐANKE UTICAJNE OSOBE (INFLUENSERI I INFLUENSERKE)

### PREPORUKA:

Podsticati kritičko mišljenje i razgovor o uticaju rodni stereotipa na digitalni prostor.

### ŽELJENI ISHOD:

Promocija ravnopravnosti i poštovanja u digitalnom prostoru, kao i osnaženi korisnici\_e digitalnih prostora koji se suprotstavljaju diskriminaciji i nasilju.

## BELEŠKE

- 1 UN Women, "Glossary: Gender and Technology", <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/innovation-and-technology/glossary>
- 2 Hristina Cvetinčanin Knežević, "Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja počinjenog posredstvom tehnologije", UNFPA Srbija, 15. novembar 2022. [https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik\\_rodno\\_zasnovanog\\_nasilja\\_posredstvom\\_tehnologije.pdf](https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/pojmovnik_rodno_zasnovanog_nasilja_posredstvom_tehnologije.pdf)
- 3 Marginalizovane rodne grupe/identiteti (marginalized genders) obuhvataju, pored žena i devojčica, i LGBTQ+ osobe, osobe koje su nebinarne, odnosno koje ne prepoznaju svoj rod isključivo kao muški ili ženski, već se identifikuju izvan tradicionalnih kategorija, kao i interseksualne osobe, odnosno osobe koje su rođene sa fizičkim osobinama koje se ne uklapaju u tipične definicije muškog ili ženskog tela.
- 4 IREX, "Technology-Facilitated Gender-Based Violence as an Attack on Women's Public Participation: Review of Global Evidence and Implications" (avgust, 2023) [https://www.irex.org/sites/default/files/Technology-Facilitated%20Gender-Based%20Violence%20as%20an%20Attack%20on%20Women%E2%80%99s%20Public%20Participation\\_Review%20of%20Global%20Evidence%20and%20Implications%20.pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/Technology-Facilitated%20Gender-Based%20Violence%20as%20an%20Attack%20on%20Women%E2%80%99s%20Public%20Participation_Review%20of%20Global%20Evidence%20and%20Implications%20.pdf)
- 5 Sanja Pavlović, "Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja - izveštaj za Srbiju", Autonomni ženski centar (juni, 2020) [https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno\\_nasilje\\_i\\_mladi-izvestaj\\_za\\_Srbiju.pdf](https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf)
- 6 Atina, "Ispred ekrana: istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru", (2022) <http://www.atina.org.rs/sr/ispred-ekrana-istra%C5%BEivanje-o-rodno-zasnovanom-nasilju-u-digitalnom-prostoru>
- 7 Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2023. godinu <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2024/03/RGI-2023.pdf>
- 8 "What makes TFGBV different from other forms of violence?", UNFPA, [https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/TFGBV\\_Brochure-1000x560.pdf](https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/TFGBV_Brochure-1000x560.pdf)
- 9 Anđela Milivojević, „Bila sam nemoćna': Ispovesti žena i devojaka širom Srbije o užasnim posledicama osvetničke pornografije", Balkan Insight, 14. mart, 2023. <https://balkaninsight.com/sr/2023/03/14/bila-sam-nemocna-ispovesti-zena-i-devojaka-sirom-srbije-o-uzasnim-posledicama-osvetnicke-pornografije/>
- 10 Sanja Pavlović, "Svest, iskustva i strategije srednjoškolki i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja - izveštaj za Srbiju", Autonomni ženski centar (juni, 2020) [https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno\\_nasilje\\_i\\_mladi-izvestaj\\_za\\_Srbiju.pdf](https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf)

[womengo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno\\_nasilje\\_i\\_mladi-izvestaj\\_za\\_Srbiju.pdf](https://womengo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf)

- 11 Bojana Mirić, "Protest Makedonki zbog deljenja privatnih fotografija žena na mreži Telegram, sumnja se da slična grupa postoji i u Srbiji", Noizz, 6. februar, 2021. <https://noizz.rs/big-stories/protest-makedonki-zbog-osvetnicke-pornografije-na-telegramu/dhmhe0t>
- 12 Mondo, "Manijaci objavljuju GOLE SLIKE i snimke bivših devojaka, pa i maloletnica!", 8. mart, 2021. <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1444798/Nadrustvenoj-mrezi-Telegram-se-objavljuju-eksplicitne-slike.html>
- 13 Espresso, "Manijaci dobili uputstva ŠTA DA KAŽU da bi izbegli KAZNU", 10. mart, 2021. <https://www.espresso.co.rs/vesti/drustvo/744507/ja-samo-posmatram-ne-podrzavam-ovo-sto-rade-manijaci-dobili-uputstva-sta-da-kazu-da-bi-izbegli-kaznu-foto>
- 14 Blic, "Na Telegramu osvanula grupa u kojoj se razmenjuju INTIMNE FOTOGRAFIJE DEVOJAKA, njihova imena, instagram profili!", 5. maj, 2021. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/na-telegramu-osvanula-grupa-u-kojoj-se-razmenjuju-intimne-fotografije-devojaka/2mzz9le?fbclid=IwAR0C170fDJ8QrNzdXgzHjE2ADMfK5fsjAx54MngM6rnCqZjXduWVW4XM8gs>
- 15 Rešetka, "Slike golih Leskovčanki i Vranjanki danima kruže Telegramom, ali to nije ona najgora stvar", 8. maj, 2021. <https://resetka.rs/slike-golih-leskovcanki-i-vranjanki-danima-kruze-telegramom-ali-to-nije-ona-najgora-stvar/>
- 16 Kurir, "Na Telegramu se može naći i snimak petogodišnjaka kako masturbira!", 20. septembar, 2021. <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3771153/odvratno-jezive-grupe-sa-perverznjacima-i-dalje-postoje-na-telegramu-se-moze-naci-i-snimak-petogodisnjaka-kako-masturbira>
- 17 Anđela Milivojević, „Bila sam nemoćna“: Ispovesti žena i devojaka širom Srbije o užasnim posledicama osvetničke pornografije", Balkan Insight, 14. mart, 2023. <https://balkaninsight.com/sr/2023/03/14/bila-sam-nemocna-ispovesti-zena-i-devojaka-sirom-srbije-o-uzasnim-posledicama-osvetnicke-pornografije/>
- 18 Nemanja Stevanović, "Policija Srbije istražuje zloupotrebe fotografija žena na Telegramu", Radio Slobodna Evropa, 9. mart, 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/zloupotreba-privatnih-slika-na-telegramu-glasni-samo-gra%C4%91ani-/31141486.html>
- 19 Blic, "Uhapšen Nišlija koji je napravio SRAMNU GRUPU NA TELEGRAMU!", 11. mart, 2021. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/uhapsen-nislja-koji-je-napravio-sramnu-grupu-na-telegramu/npqr7cq>
- 20 Anđela Milivojević, "Telegram gasi grupe sa osvetničkom pornografijom,



- ali niču nove”, 27. mart, 2023. <https://birn.rs/ugasene-telegram-grupe-sa-osvetnickom-pornografijom/>
- 21 BIRN, “Concerns Grow over AI-Generated Abusive Content among Children”, 12. mart, 2024. <https://balkaninsight.com/2024/03/12/concerns-grow-over-ai-generated-abusive-content-among-children/>
- 22 Republika, “DEČACI U SRBIJI ‘SKIDAJU’ VRŠNJAKINJE POMOĆU JEDNOG KLIKA!”, 1. decembar, 2023. <https://nizelige.republika.rs/vesti/drustvo/490685/deca-slike-montaza-intimni-snimci-dipfejk>
- 23 N1, “Dečaci od slika devojčica i nastavnica sa društvenih mreža pravili eksplicitni sadržaj”, 9. februar, 2024. <https://n1info.rs/vesti/na-novom-beogradu-decaci-od-slika-devojcica-i-nastavnica-sa-drustvenih-mreza-pravili-eksplicitni-sadrzaj/>
- 24 Kurir, “SMEŠTAJU MI LAŽNI PORNO FILM: Poslanica SNS Staša Stojanović: To nisam ja, podmeće mi Đorđe Višekruna!”, 11. oktobar, 2022. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4028609/smestaju-mi-lazni-pornic-poslanica-stasa-stojanovic-to-nisam-ja-podmece-mi-djordje-visekruna>
- 25 Zoomer, “Online zlostavljanje i proganjanje devojaka iz Batajnice još uvek bez adekvatne reakcije nadležnih organa”, 29. avgust, 2023. <https://zoomer.rs/online-zlostavljanje-i-proganjanje-devojaka-iz-batajnice-jos-uvek-bez-adekvatne-reakcije-nadleznih-organa/>
- 26 Blic, “Uhapšen manijak iz Batajnice: Mesecima proganjao devojke i pretio im, one iz straha nisu smele da IZAĐU IZ KUĆE!”, 2. novembar, 2023. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/uhapsen-manijak-iz-batajnice-mesecima-proganjao-devojke-i-objavljivao-njihove/5pt0wj4>
- 27 Reddit, “Da li ste čuli za spotted instagram profile?”, <https://shorturl.at/3Qhi7>
- 28 Kurir, “MANIJACKI TREND MEĐU SRPSKIM TINEJDŽERIMA NA INSTAGRAMU!”, 3. novembar, 2019. <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3351591/manijacki-trend-medju-srpskim-tinejdzerima-na-instagramu-slikaju-jedni-druge-u-tajnosti-a-onda-salju-fotografije-i-traze-jednu-stvar-od-javnosti-igraju-opasnu-igru-foto>
- 29 Zoomer, “Osvetnička pornografija NIJE MIM!”, 17. avgust, 2023. <http://zoomer.rs/osvetnicka-pornografija-nije-mim/>
- 30 Xhorxhina Bami, “TikTok se širom Balkana koristi za zlostavljanje žena i djevojčica”, 6. mart, 2024. <https://balkaninsight.com/sr/2024/03/06/tiktok-se-sirom-balkana-koristi-za-zlostavljanje-zena-i-djevojcica/>
- 31 Twitter, primeri objava: <https://pbs.twimg.com/media/>

[EUI4rAcU8AAAd2KM?format=jpg&name=medium](#)

- 32 Cenzolovka, "Platili oglas s pozivom na linč naše novinarke Ane Lalić", 15. april, 2020. <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/platili-oglas-s-pozivom-na-linc-nase-novinarke-ane-lalic/>
- 33 Objava glavnog urednika Informera još uvek je na Twitteru, 16. april, 2020. <https://twitter.com/djvucicevic/status/1250087369652555776>
- 34 Ravnopravnost.rs na Twitteru, 25. april, 2020. [https://twitter.com/ravnopravnostRS/status/1253996439312781312?ref\\_src=twsrc%5Etfw](https://twitter.com/ravnopravnostRS/status/1253996439312781312?ref_src=twsrc%5Etfw)
- 35 Local Press, "Istraživanje o ulozi i položaju žena u lokalnim medijima, 1. januar 2020. – 31. decembar 2021." <https://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/ISTRA%C5%BDIVANJE-O-ULOZI-I-POLO%C5%BDAJU-%C5%BDENA-U-LOKALNIM-MEDIJIMA.pdf>
- 36 Vreme, "Saopštenje redakcije 'Vremena' povodom pretnji Jovani Gligorijević", 8. maj 2024. <https://vreme.com/projekat/sapstenje-redakcije-vremena-povodom-pretnji-jovani-gligorijevic/>
- 37 Srpska Info, "GNUSNE UVREDE NA RAČUN ŽRTAVA SILOVANJA", 21. januar, 2021. <https://srpskainfo.com/gnusne-uvrede-na-racun-zrtava-silovanja-na-meti-glumica-koja-je-spasila-djecu-od-pakla/>
- 38 Luftika, "Stoka bežbožnička što ne poštuje srpske žrtve, dno!", 20. mart, 2021. <https://luftika.rs/veljko-ljubigamajka-raznatovic-milena-radulovic-uvrede/>
- 39 Mirjana Karanović, Instagram, 22. decembar 2021. <https://www.instagram.com/p/CXy8hLhNhu9/>; 29. juli, 2021. <https://www.instagram.com/p/CR58xgANN19/>
- 40 Blic, "Mariju Lukić godinama je zlostavljao bahati Jutka, a sada trpi NOVU TORTURU armije njegovih poslušnika", 3. mart, 2019. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/ti-zrtva-u-minicu-i-dekolteu-ti-si-bruka-mariju-lukic-godinama-je-zlostavljao-bahati/r7jtI4j>
- 41 Osnadžene, "Telegram iza senke: incest, dečija i osvetnička pornografija", <https://osnazzene.org.rs/blog/telegram-iza-senke-incest-decija-i-osvetnicka-pornografija/>
- 42 Danas, "Aidi Ćorović se preti zbog lažne vesti o cepanju zastave", 31. juli, 2022. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/drustvo-koraci-kaze-da-se-aidi-corovic-preti-zbog-lazne-vesti-o-cepanju-zastave/>
- 43 Portal Batajnica, "Napadi na žene u Srbiji koje promovišu nauku", 7. avgust, 2023. <https://www.batajnica.com/vesti/drustvo/napadi-na-zene-u-srbiji-koje>

[promovisu-nauku/](#)

- 44 Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Upozorenje zbog uznemiravajuće objave na društvenim mrežama, 22. decembar, 2023. <https://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-zbog-uznemiravajuce-objave-na-drustvenim-mrezama/>; Direktno, “A ovo je SNS ‘duhovitost’”, 21. decembar, 2023. <https://direktno.rs/vesti/drustvo-i-ekonomija/503997/marinika-tepic-sns-umrlica.html>
- 45 Instagram [https://www.instagram.com/moji\\_seenovi/?hl=en](https://www.instagram.com/moji_seenovi/?hl=en)
- 46 Marka Žvaka, “Svi moji seenovi”, 18. januar, 2024. [https://www.youtube.com/watch?v=U0T2cYb3wxk&ab\\_channel=Marka%C5%BDvaka](https://www.youtube.com/watch?v=U0T2cYb3wxk&ab_channel=Marka%C5%BDvaka)
- 47 Kampanja Mogu da neću, “Zaštićena: svaka treća devojka u Srbiji doživljava neželjeno dodirivanje” [https://mogudanecu.rs/zasticena-infografik.html#\\_ftnref1](https://mogudanecu.rs/zasticena-infografik.html#_ftnref1)
- 48 Republički zavod za statistiku, “Punoletni učinioci krivičnih dela”, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>
- 49 Pribavljeno preko zahteva za pristup informacijama od javnog značaja
- 50 Mogu da Neću, ljubav nije nasilje [https://mogudanecu.rs/zasticena-infografik.html#\\_ftnref1](https://mogudanecu.rs/zasticena-infografik.html#_ftnref1)
- 51 SHARE Fondacija, Cyber Intima <https://cyberintimacy.seedigitalrights.network/>
- 52 Novinarke protiv nasilja, Smernice za medijsko izveštavanje [https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2021/12/Smernice\\_WEB-VERSION-final.pdf](https://novinarkeprotivnasilja.org/wp-content/uploads/2021/12/Smernice_WEB-VERSION-final.pdf)
- 53 Udruženje tužilaca Srbije, “Lidija Komlen Nikolić: Objediniti rad radnih grupa za izradu ZKP i Zakona o unutrašnjim poslovima”, 22. decembar, 2022. <https://uts.org.rs/lidija-komlen-nikolic-objediniti-rad-radnih-grupa-za-izradu-zkp-i-zakona-o-unutrasnjim-poslovima/>
- 54 Politika, “Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva”, 18. septembar, 2023. <https://www.politika.rs/sr/clanak/572219/Dve-decenije-reforme-kaznenog-zakonodavstva>
- 55 Politico, “EU lawmakers agree to make non-consensual sex a criminal offense”, 28. juni, 2023. <https://www.politico.eu/article/eu-lawmaker-parliament-agree-making-consensual-sex-criminal-offense/>
- 56 European parliament, “Parliament approves first ever EU rules on combating violence against women”, 24. april, 2024. <https://www.europarl.europa.eu/>

[news/en/press-room/20240419IPR20588/parliament-approves-first-ever-eu-rules-on-combating-violence-against-women](https://www.european-council.europa.eu/media/default/default alt/press-room/20240419IPR20588/parliament-approves-first-ever-eu-rules-on-combating-violence-against-women)

- 57 European Parliament legislative resolution of 24 April 2024 on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0338\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0338_EN.html)
- 58 Preugovor, “Predlozi za izmene i dopune Krivičnog zakonika Republike Srbije”, maj 2022. Predlozi za dodavanje novih članova, str. 31 <https://preugovor.org/Amandmani/1751/Predlozi-za-izmene-i-dopune-Krivicnog-zakonika.shtml>
- 59 Poverenik za ravnopravnost, Inicijativa za izmenu Krivičnog zakonika – zloupotreba snimaka, 16. novembar, 2022. <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/781-22-inicijativa-za-izmenu-krivicnog-zakonika-zloupotreba-snimaka/>